Norsk Antropologisk Tidsskrift

UNIVERSITETSFORLAGET

VITENSKAPELIG PUBLIKASJON

Årgang 29, nr. 1–2-2018, s. 10–25
ISSN online: 1504-2898
https://doi.org/10.18261/issn.1504-2898-2018-01-02-02

Norsk antropologi og utvikling

Norwegian anthropology and development

Gunnar M. Sørbø
Emeritus, Chr. Michelsens institutt
Gunnar.Sorbo@cmi.no

Gunnar M. Sørbø (dr.philos) er tidligere direktør (1994-2010) ved Chr. Michelsens institutt. I perioden 1974-1985 arbeidet han på Institutt for sosialantropologi ved Universitetet i Bergen, i en periode som styrer, før han ble direktør ved Senter for utviklingsstudier, UiB (1986-1994). Han har også vært universitetslektor ved Universitetet i Khartoum (1976-77). Sørbø har primært gjort forskning i Sudan og Sri Lanka. Han har bl.a. ledet flere samarbeidsprosjekter med universiteter i Sudan og har i tillegg lang erfaring som konsulent og team-leder for evalueringer og andre utviklingsrelaterte oppdrag. Sørbø har bl.a. vært medlem av to divisjonsstyrer i Norges forskningsråd samt styremedlem ved International Livestock Centre for Africa (ILCA), International Food Policy Research Institute (IFPRI), Senter for fredsstudier, Universitetet i Tromsø (styreleder) og Raftostiftelsen i Bergen (styreleder).

SAMMENDRAG

Litt forenklet går det an å si at det fins to fortellinger om forholdet mellom norsk antropologi og utviklingshjelp. Den ene dreier seg om å bli hørt og brukt av beslutningstakere; den andre om teoretiske og metodiske utfordringer knyttet til anvendelse av antropologisk kunnskap for å adressere utviklingsrelaterte problemer. Arne Martin Klausen var en viktig stemme i den første fortellingen, Fredrik Barth i den andre. Denne artikkelen har fokus på 1970- og 1980-tallet, da etterspørselen på antropologisk kompetanse vokste og det oppsto tettere kontakt mellom det norske antropologi-miljøet og bistandsorganisasjoner. Etter Berlinmurens fall gikk etterspørselen ned samtidig som antropologien også beveget seg i en retning som gjorde at faget ble sett på som mindre relevant. Vi er nå inne i en periode med tiltakende engasjement og nye roller der behovet for etnografisk kompetanse er stort selv om det ennå ikke er klart uttrykt blant dem som burde etterspørre den.

Nøkkelord

Norsk antropologi, Utvikling, Bistand, Anvendbar forskning, Mikro-makro-relasjoner

ABSTRACT

It is possible to argue that there are two main narratives concerning the relationship between Norwegian anthropology and aid efforts. One deals with our struggle to be heard and used by decision makers, while a second addresses theoretical and methodological challenges involved in applying anthropology to problems related to development. Arne Martin Klausen was a crucial voice in the first narrative, while

This article is downloaded from www.idunn.no. © 2018 Author(s).
This is an open access article distributed under the terms of the Creative Commons CC-BY-NC 4.0 License (http://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/).

Idunn
Nordiske tidsskrifter på nett

in the second narrative, Fredrik Barth played an important role. This article is mainly concerned with developments in the 1970s and 1980s when a growing demand for anthropological competence led to greater engagement. After the fall of the Berlin Wall, the demand was declining while anthropology also moved in directions that made our discipline seem less relevant. At present, there is again a growing need for our skills, although this is not yet sufficiently recognized by decision makers.

Key words
Norwegian anthropology, Development, Foreign aid, Applicable research, Micro-macro relations

INNLEDNING

I 1999 publiserte historikeren Kirsten Alsaker Kjerland en artikkel om forholdet mellom antropologene og den norske utviklingshjelpen fram til 1987 (Kjerland, 1999). Det er en interessant artikkel med «kampen for å bli hørt og brukt» som rammefortelling. Arne Martin Klausen er en viktig stemme i fortellingen. Med bakgrunn i sitt pionerarbeid i Kerala om virkningen av norsk fiskeribistand på indiske lokalsamfunn (Klausen, 1968), brukte han sin kunnskap til å hevde, i mange ulike sammenhenger, at norsk og internasjonal bistand i for liten grad var basert på at samfunn må forstås ut fra sine egne kulturelle og sosiale forutsetninger. Kjerland beskriver godt det spenningsfulle forhold til ledelsen i det som den gang hette Norsk Utviklingshjelp, men også at Klausen etter hvert ble lyttet til og var på 1980-tallet det nærmeste vi kommer en «government anthropologist» av det slaget britene holdt seg med i sine kolonier (Kjerland, 1999: 345).

I denne artikkelen vil jeg prøve å fylle ut og nyansere Kjerlands fortelling. I tillegg vil jeg lansere en annen fortelling som i liten grad har vært tema blant norske antropologer. Den dreier seg om teoretiske og metodiske utfordringer knyttet til anvendelse av antropologisk kunnskap for å løse eller adressere utviklingsrelaterte problemer. Mens Arne Martin Klausen var en viktig stemme i Kjerlands fortelling, var Fredrik Barth en viktig stemme i denne andre fortellingen, selv om denne delen av hans virksomhet er mindre kjent. Han engasjerte seg tidlig i det vi i dag kaller oppdragsforskning for FN-organisasjoner i Iran og Sudan (Barth, 1961, 1967a), avsluttet sin karriere med konsulentoppdrag i Bhutan og Kina, og var opptatt av forutsetningene for at antropologi kunne bli «anvendelig». Noe av det siste han skrev var en kritisk bok på norsk om det internasjonale engasjementet i Afghanistan (Barth, 2008).

De to fortellingene henger selvsagt sammen, slik også Klausen og Barth hadde mer til felles enn mange trolig kjenner til. I 1967 tok de for eksempel et initiativ sammen for å promotere bruken av sosialantropologi i det som den gang het Norsk Utviklingshjelp; og Klausens bok om det indisk-norske Kerala-prosjektet (Klausen, 1968) var tydelig inspirert av Barths arbeid i Sudan, særlig om økonomiske sfærer og forutsetninger for entreprenørvirksomhet (Barth, 1967b).

Det synes å være utbredt enighet om at norske antropologer er mer synlige i det offentlige rom enn det som er vanlig i andre land (Howell, 2011; Bringa & Bendixsen, 2016). Engasjementet i forhold til bistand og utvikling nevnes ofte i den forbindelse, men det har nok spilt en mindre rolle enn tema som innvandring, integrasjon og minoritetsproblemer, særlig siden tusenårsskiftet. Dette skyldes flere forhold, knyttet både til

This article is downloaded from www.idunn.no. © 2018 Author(s).
This is an open access article distributed under the terms of the Creative Commons CC-BY-NC 4.0 License (http://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/).

antropologifagets utvikling innen akademia og svingninger i etterspørselen etter etnografisk kunnskap.

Jeg skriver mest om 1970- og 1980-tallet, som er en særlig viktig periode i forholdet mellom norsk antropologi og utvikling. I dette tidsrommet var det et voksende engasjement og tettere kontakt mellom deler av det norske antropologimiljøet og bistandsorganisasjoner, både ute og her hjemme, men forholdet var også preget av spenninger. Etter Berlinmurens fall og omveltningene i Europa gikk etterspørselen på vår kompetanse ned, samtidig som også antropologien beveget seg i en retning som gjorde at faget ble sett på av andre som mindre relevant. Vi er nå inne i en periode med tiltakende engasjement og nye roller der behovet for etnografisk kompetanse er stort, selv om det ennå ikke er klart uttrykt blant dem som burde etterspørre den.

KAMPEN FOR Å BLI HØRT OG BRUKT

Kjerland skriver at da Norge startet opp sitt første bistandsprosjekt i Kerala (India) i 1952, tilbød to norske antropologer sine faglige tjenester – Gutorm Gjessing som den gang var professor på Etnografisk Museum ved Universitetet i Oslo, og Fredrik Barth som var nyslått forsker, snaue 25 år gammel. Gjessing ble avvist, mens Barth fikk forslag om å søke en ledig kontorstilling på Indiaprosjektets feltstasjon der han gjerne kunne samle antropologisk materiale om kvelden og i helgene. Dette takket han nei til (Kjerland, 1999: 322). Ifølge Signe Howell ble denne episoden indikativ for den offentlige holdningen til antropologi i mange år, og antropologene ble blant de mest aktive kritikere av norsk utviklingspolitikk (Howell, 2011).

Kjerland tegner et mer nyansert bilde. Hun skriver at Norge på ingen måte var noe foregangsland «når det gjelder å bruke antropologene og deres tankegods i utviklingsarbeidet» (Kjerland, 1999: 323). Klausens feltarbeid i Kerala ble også kontroversielt i Norsk Utviklingshjelp. Dette var kanskje ikke så rart siden han deltok i et større prosjekt ledet av Johan Galtung, der formålet var å «sette kritisk søkelys på den vanlige oppfatning at u-hjelp var den beste form for fredsarbeid» (Klausen, 1999: 105). I 1961 kom rapporten *Kerala og det norsk-indiske prosjektområdet. Noen kulturelle og sosiale bakgrunnsdata*. Til tross for dens beskjedne tittel var rapporten kritisk til den norske innsatsen. Nordmennene som planla prosjektet, hadde betraktet området som tilsynelatende ensartet, men det var viktige forskjeller mellom fiskere fra den katolske minoriteten og fiskere fra lavkastene. Katolikkene hadde utviklet et indre klassesamfunn og hadde en gjennomført kapitalistisk ideologi og praksis med mange små-entreprenører som var nyskapende og risikovillige, mens lavkastene hadde helt andre forestillinger om hva det vil si å gjøre det godt her i livet, og falt fra som fiskere. Det norskdrevne prosjektet var relativt ufølsomt til at de som trengte hjelpen mest, ikke syntes å kunne, eller ville, dra nytte av den (Klausen, 1999: 133f).

Slike kritiske observasjoner falt i dårlig jord hos prosjektledelsen i Kerala. Ifølge Klausen selv ble det gjort forsøk på å hindre at han fikk visum da han skulle dra ned på sitt andre og lengste opphold sammen med sin familie (Klausen, 1999: 124).

I desember 1967 tok Klausen og Barth initiativ til en konferanse på Lysebu. De hadde hørt at norsk utviklingshjelp skulle «utvikle» et kenyansk område (Eastern Province) som var bebodd av omkring to millioner mennesker, og var enige om at antropologene måtte

This article is downloaded from www.idunn.no. © 2018 Author(s).
This is an open access article distributed under the terms of the Creative Commons CC-BY-NC 4.0 License (http://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/).
Idunn Nordiske tidsskrifter på nett

komme inn før oppstart, noe Klausen også betonte sterkt i sin åpningstale (Kjerland, 1999: 327). Norsk utviklingshjelp ble den gang ledet av tidligere admiral Rudolf Andresen som «trodde at en teknisk-økonomisk utvikling etter mønster fra Vesten ville bidra til vekst» (Kjerland, 1999: 328). I sitt innledningsforedrag sa Andresen at det til tross for store planlagte inngrep, nok ville være tilstrekkelig å sende ned 2-3 områdeplanleggere for 2-3 måneders forundersøkelser av hvordan selve planleggingen burde legges opp. De som reiste ned ville kunne få god støtte av noen av de nordmenn som allerede hadde arbeidet i Kenya en tid. Han stilte seg også spørrende til om det ville være mulig å kunne forstå «østafrikansk lynne og tradisjonelle samfunnsverdier» (Kjerland, 1999: 329).

Barth åpnet sitt foredrag (som senere ble publisert i *Tidsskrift for samfunnsforskning*) med å forklare sosialantropologiens innhold og nytteområde, og understreket at faget bare var et godt redskap dersom «utvikling skjer gjennom en utnyttelse og omforming av det bestående» (Barth, 1968: 28). I altfor stor grad hadde planlegging og igangsetting av utviklingsarbeid vært basert på «et klart bilde av det endelige mål»; utviklerne hadde en forestilling om at vi (Vesten) hadde det riktige svaret, og dermed ble utviklingsproblemet redusert til et spørsmål om å skape motivasjon i den lokale befolkningen, noe Barth kalte kulturmisjonerende premisser. Antropologene ønsket å finne «de faktorer folk selv tar hensyn til når de velger mellom de alternative handlingsmuligheter de ser», og ved hjelp av dette ville en kunne forutsi endringer og folks reaksjoner på nye tilbud, og «hvilke valg de vil følge» (Barth, 1968: 19-20).

Ifølge Kjerland var Andresen velvillig innstilt til det han hørte, men da Barth kort tid etter sendte en søknad om å få utføre en antropologisk forstudie i Kenya, ble denne ikke møtt med samme velvilje. Barth valgte da å sende søknaden til Norges Almennvitenskapelige Forskningsråd (NAVF). Det er uklart for meg om det ble bevilget penger til dette. Uansett gikk det flere år før Barth igjen tok kontakt med Andresen, og fikk da godkjent et engasjement i Turkana-distriktet i det nordlige Kenya for Georg Henriksen. Dette varte i fire måneder og resulterte i rapporten *Economic Growth and Ecological Balance: Problems of Development in Turkana* (Henriksen, 1974).

Det norske engasjementet i Turkana, som i begynnelsen fokuserte på utvikling av fiskeriene på Turkana-sjøen og inkluderte byggingen av et fryseanlegg, har i ettertid fått nærmest mytisk status som det fremste eksempel på norsk, naiv «universalisme» (Tvedt, 2017). Heller ikke her tok den norske innsatsen utgangspunkt i en lokal økonomi, kultur og samfunnskontekst preget av pastoralisme og mobilitet. Trekk ved sjøens økosystem – vannstanden hadde en tendens til å gå i kraftige sykluser med store følger for fangst av fisk – ble også neglisjert, og anlegget ble liggende som et åpent betong-sår i de vakre omgivelsene langs sjøen.

Når rapportene til Klausen og Henriksen ikke falt i særlig god jord i Norsk Utviklingshjelp, skyldes det ikke bare den spesifikke kritikk som de to rettet mot prosjektene de studerte, men også mer generelt forskjellen i synet på hvilken kunnskap som var viktig og relevant. Dette har vært en vedvarende utfordring og har satt klare grenser for antropologenes deltakelse i det moderne utviklingsprosjekt.

Til tross for dette ble flere norske antropologer på 1970-tallet og 1980-tallet engasjert i utviklingsrelaterte oppdrag, noe som dels skyldtes paradigmeskifter i bistanden, dels en økende interesse for utviklingsproblematikk, særlig i Bergen.

This article is downloaded from www.idunn.no. © 2018 Author(s).
This is an open access article distributed under the terms of the Creative Commons CC-BY-NC 4.0 License (http://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/).
Idunn
Nordiske tidsskrifter på nett

PARADIGME-SKIFTER I BISTANDEN

Det har alltid vært strid om utviklingsbegrepet. Hvordan vi tenker om viktige mål-middel-relasjoner endrer seg over tid. Som statsviteren Göran Hydén sa i et foredrag han holdt for norske utviklingsforskere i 1993, ser det ut til å være paradigme-skifter sånn ca. hvert tiende år og de har skapt muligheter eller begrensninger for ulike disipliner (Hydén, 1994).

Da bistandsepoken for alvor begynte på midten av 1950-tallet, var en opptatt av modernisering og vekst. Det var kapital og ekspertise som trengtes, utvikling ble ikke sett på som spesielt vanskelig og lokalbefolkninger ble sett på som mottakere, ikke deltakere. Statens rolle var viktig (sentralplaner, utviklingsplaner disaggregert i prosjekter) og utviklingsøkonomi ble en vekstindustri.

Et tiår senere, fra 1965 til 1975, ble det i økende grad klart at resultatene ikke sto i forhold til investeringene. Forskere som Samir Amin, Andre Gunder Frank og Walter Rodney begynte å skrive om avhengighet og underutvikling. De fleste var makro-sosiologer, og hevdet at sosiale og politiske endringer må plasseres i en større global sammenheng. Utvikling er ujevn og skaper avhengighet. Økonomenes «trickle down»-teori ble problematisert, og selv om innflytelse på utforming av politikk var begrenset, la Verdensbanken, under ledelse av Robert McNamara, om sin strategi i favør av større vekt på fattigdom og «grunnleggende behov».

Inntil midten av 1970-tallet var det få som hadde stilt spørsmål til antakelsen om at utvikling var statens prerogativ, og donorer foretrakk å kanalisere sin bistand gjennom statlige institusjoner, men etter hvert oppsto det økende misnøye med statlige byråkratier, korrupsjon og manglende effektivitet. Som en alternativ tilnærming ble det tatt til orde for større folkelig deltakelse, støtte til grasrotorganisasjoner og andre mindre grupper. Tidligere utviklingsteorier hadde vært for grandiose og abstrakte. Nå ble det sagt at «small is beautiful». «Integrert landsbygdutvikling» ble en ny og populær form for bistand og «kvinner og utvikling» ble etter hvert også lansert som satsingsområde. Det var på denne tiden at frivillige organisasjoner for alvor ble viktige bistandsaktører og det oppsto etterspørsel på antropologisk kompetanse.

Denne utviklingen satte også sitt preg på norsk bistand. Admiral Andresen var blitt avløst av Arne Arnesen som var mer opptatt av «grunnleggende behov», og Norad (som Direktoratet for Norsk Utviklingshjelp kom til å hete fra 1968) engasjerte seg i landsbygdutviklingsprogrammer i flere land, bl.a. Kenya, Tanzania og Sri Lanka. Det ble også ansatt personer med samfunnsfaglig kompetanse i ledende stillinger. Behovet for forskning ble satt på dagsorden og personer med forskningsbakgrunn som Ingrid Eide, Tertit von Hanno Aasland og Helge Kjekshus kom til å spille viktige roller i Norad, Departementet for utviklingshjelp (1984-89) og Utenriksdepartementet som kontor- og byråsjefer med ansvar for forskning og evaluering.

ANTROPOLOGENE KOMMER PÅ BANEN

Under overskriften *Gi oss arbeid* skriver Kjerland om et seminar om sosialantropologi og utviklingshjelp som i 1982 ble holdt på Gran i regi av Institutt for sosialantropologi ved Universitetet i Oslo. Ifølge Kjerland var seminaret ledd i en markedsføring av antropologien på et tidspunkt da «sysselsettingssituasjonen var alt annet enn lys» (Kjerland, 1999:

This article is downloaded from www.idunn.no. © 2018 Author(s).
This is an open access article distributed under the terms of the Creative Commons CC-BY-NC 4.0 License (http://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/).

335), men som Marit Melhuus og Arne Martin Klausen skriver i en rapport fra seminaret, var det nok endringer i oppfatningen av utvikling som var hoveddrivkraften mer enn behovet for arbeidsoppgaver (Melhuus & Klausen, 1983). Ifølge Erik Berg som var byråsjef i UDs Planleggings- og evalueringsenhet, var norske antropologer på den tiden selv knapt klar over hvilke muligheter som hadde åpnet seg for dem (sitert i Kjerland, 1999: 342).

Selv om det ikke akkurat var noen kø av norske antropologer som banket på Norads dør, ble perioden fra 1975 til henimot slutten av 1980-årene likevel preget av et økende og betydelig engasjement i forhold til utviklingsproblematikk, særlig i Bergen der Gunnar Håland spilte en viktig rolle. Han kom til Universitetet i Bergen (UiB) som antropologistudent i 1963, brakte med seg interesser for utviklingsspørsmål fra studier i økonomi og statsvitenskap i Oslo, og fikk en deltidsjobb på prosjektet *Utviklingslandene i verdensøkonomien* ved Chr. Michelsens institutt (CMI). Oppgaven var å gjøre rede for antropologiske perspektiver på utviklingsproblemer og å knytte dem til økonomenes perspektiver. I 1965 ble han Barths feltassistent i Darfur (Sudan), ble deretter ansatt som amanuensis ved instituttet i Bergen, og var i flere tiår engasjert i et mangfold av aktiviteter knyttet til utvikling, inklusive undervisning og forskningssamarbeid, særlig med Universitetet i Khartoum. I 1981 ble han seniorforsker og første ikke-økonom på CMI, og dannet der et antropologimiljø som etter hvert skulle bli det største utenfor universitetene og som kom til å spille en viktig rolle, også ved at flere antropologer tok på seg lengre ute-oppdrag som inkluderte forskning (Eirik Jansen, Alf Morten Jerve, Tone Bleie, Inge Tvedten, Karin Ask, Johan Helland og Eyolf Jul Larsen). I 1988 vendte Håland tilbake til UiB som den første norske professor i utviklingsantropologi.

I 1986 etablerte UiB et Senter for utviklingsstudier (SFU) med meg som direktør. Det var et lite senter, men de fleste forskere og tilknyttede stipendiater var antropologer (Leif Manger, Eyolf Jul Larsen, Edvard Hviding og Vigdis Broch Due). SFU var avhengig av eksterne oppdragsinntekter og flere større evalueringer og utviklingsrelaterte prosjekter ble utført, bl.a. evalueringer av norsk bistand til Sri Lanka og Tanzania, en komparativ studie av relevansen av sosiokulturelle forhold for utviklingssamarbeidet, Rødehavsprogrammet (etter tørkekatastrofen i Sudan) og forskning om pastorale samfunn i Turkana.

Tre trekk ved virksomheten i Bergen er særlig verdt å nevne.

For det første videreførte antropologene i Bergen tradisjonen fra Barth ved å jobbe for internasjonale organisasjoner, ikke bare for Norad eller UD. Som eksempler kan nevnes at Gunnar Håland i 1976-77 var leder for den samfunnsvitenskapelige avdelingen ved International Livestock Centre for Africa (ILCA) i Addis Abeba. Der arbeidet også Johan Helland en tid som forsker mens Barth satt i styret, etterfulgt av meg selv. Jeg hadde selv noen oppdrag for Verdensbanken i Sudan tidlig på 1980-tallet, på et tidspunkt da Banken bare hadde en eneste antropolog blant sine ansatte i Washington (Gloria Davis). Oppdragene ledet til kontakter som medvirket til at to tidligere antropologistudenter ble ansatt i Verdensbanken, etter hvert i seniorposisjoner (Reidar Kvam og Knut Opsal). Inge Tvedten, Tone Bleie og Eyolf Jul Larsen er andre eksempler på kolleger med både kort- og langvarige engasjement for internasjonale eller andre lands organisasjoner (FAO, Sida, Danida; DFID).

For det andre besto mye av virksomheten av et fruktbart vekselbruk mellom grunnlagsorientert forskning på problemstillinger som ble oppfattet som viktige for utvikling på den ene siden, og praktisk arbeid av ulik karakter på den andre siden. Grunnlagsorientert

This article is downloaded from www.idunn.no. © 2018 Author(s).
This is an open access article distributed under the terms of the Creative Commons CC-BY-NC 4.0 License (http://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/).
Idunn Nordiske tidsskrifter på nett

forskning ble brukt til å prøve ut perspektiver for praktiske formål, samtidig som erfaringer fra praktisk arbeid ble kilde til å klargjøre svakheter i teoretiske perspektiver.

To forskningsprosjekter støttet av Norad er gode eksempler på dette. Savanneprosjektet (1975-1982) var et samarbeid med Universitet i Khartoum og hadde som formål å øke forståelsen av kompleksiteten i tilpasninger og forholdet mellom produksjonssystemer i savannebeltet i Sudan og gjøre forskningsresultatene tilgjengelige for pågående utviklingsprosjekter eller nasjonale planleggingsinstitusjoner, men også for lokalbefolkninger og offentligheten gjennom ulike former for disseminering. Kompetansebygging var også et viktig formål. Savanneprosjektet som ble ledet av Håland sammen med Abdel Ghaffar M. Ahmed i Khartoum, produserte informasjon om pastorale økonomier, om utviklingen av dualøkonomier (som etter hvert skapte mye politisk sprengstoff i Darfur), om økologisk forverring og ressurskonflikter (Håland, 1982). Mange av deltakerne engasjerte seg i ulike typer oppdrag på siden av prosjektet. Det ble etterfulgt av andre prosjekter av samme karakter, bl.a. Rødehavsprogrammet som Leif Manger ledet sammen med Sharif Harir i Khartoum; og fire hovedfagsstudenter fra Bergen gjorde feltarbeid i Sør-Sudan med noe støtte fra Kirkens Nødhjelp (Mette Jørstad, Frode Storaas, Atle Sandnes og Erik Eriksen).

Norad støttet også feltarbeidet til to antropologer i Turkana fra 1979 til 1984 (Frode Storaas og Vigdis Broch Due). Igjen var det primære formål å gjøre grunnlagsorientert forskning (Broch Due tok doktorgraden på Turkana-materialet), på problemstillinger som ble ansett som viktige for områdets videre utvikling og for bistanden. En rekke publikasjoner av ulik karakter kom også ut av dette prosjektet, i tillegg til evalueringer av den norsk-støttede bistanden (f.eks. Broch-Due, 1985; Broch-Due & Storaas, 1983; Sørbø et al. 1985). Broch-Due har fortsatt å drive forskning i denne delen av Øst-Afrika og er i dag professor i sosialantropologi med spesielle forpliktelser knyttet til fattigdomsforskning.

For det tredje var mye av den utviklingsrettede virksomheten av tverrfaglig karakter. I Savanneprosjektet deltok økonomer og statsvitere, og i Rødehavsprogrammet var det også med geografer, botanikere og andre i viktige roller (Manger et al., 1996). Et annet senere eksempel på tverrfaglig, grunnlagsorientert, men samtidig anvendt virksomhet ledet av antropologer i Bergen var et større forskningsprogram om afrikanske ferskvannsfiskerier (med fokus på Malawi, Zambia og Zimbabwe), ledet av Eyolf Jul Larsen (CMI). Undersøkelsene viste stor mobilitet ut av og inn i fiskeriene og et økosystem karakterisert av mange raskt voksende arter, stor variasjon i vannstand og produksjon samt fangstmetoder tilpasset lokale forhold, noe som setter grenser for ressursforvaltning der f.eks. investeringer i bedre fiskeutstyr og større båter lett kan true fiskebestandene (Jul Larsen et al., 2003).

Det var likevel ikke bare i Bergen at det oppsto betydelig aktivitet. Et viktig inntak flere steder var engasjementet til støtte for urbefolkninger og minoriteter som begynte med etableringen av Indigenous Work Group for Indigenous Affairs (IWGIA) som den norske antropologen Helge Kleivan tok initiativ til i 1968 fra sin base i København. Georg Henriksen var i mange år president/styreleder med aktiv deltakelse fra kolleger i Oslo (Espen Wæhle og Aud Talle). Norad etablerte så et norsk urbefolkningsprogram administrert av Fafo, med Stener Ekern og Lars Løvold som prosjektdeltakere og med Eduardo Archetti som leder av programrådet. Dette programmet var på mange måter en forløper til Regnskogfondet som siden etableringen i 1990 har hatt antropologer som daglige ledere

This article is downloaded from www.idunn.no. © 2018 Author(s).
This is an open access article distributed under the terms of the Creative Commons CC-BY-NC 4.0 License (http://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/).

(Løvold, Øyvind Eggen). Ved Universitetet i Tromsø har det hele tiden vært mye forskning på interetniske relasjoner i Nord-Norge, men også andre steder i verden (f.eks. Botswana), noe som senere førte til etableringen av en forskergruppe som jobber med komparativ urfolksforskning med bl.a. Sidsel Saugestad og Jon Schackt som deltakere.

Flere norske antropologer var også i fremste linje for å promotere kvinners rolle i utvikling. Særlig Aud Talle, Marit Melhuus, Kristi Anne Stølen, Tone Bleie og Karin Ask var sentrale, og deres innsats bidro til etableringen av et eget forskningsprogram på dette tema i regi av Forskningsrådet. Norad startet også opp «kvinnerettet bistand» i denne perioden.

Alle de nevnte kvinnelige antropologene markerte seg også på andre måter. Aud Talle og Tone Bleie er gode eksempler. Talle gjorde flere feltarbeid blant pastorale samfunn i Øst-Afrika og kombinerte dette med et sterkt utviklingsengasjement, både gjennom oppdrag for Norad og Sida og gjennom produksjon av bøker og artikler. Blant ikke-antropologer ble hun særlig kjent for sin innsats for å skape en bedre forståelse av kvinnelig omskjæring (Talle, 2010). Med CMI som base gjorde Tone Bleie feltarbeid i Bangladesh og Nepal, om «stammefolk», etniske konflikter og flere utviklingsrelaterte tema, kombinert med oppdrag for bl.a. Redd Barna og opphold i Thailand der hun jobbet for FNs *Economic and Social Commission for Asia and the Pacific*. Bleie er nå professor ved Universitetet i Tromsø og var i en periode også leder for Senter for fredsstudier ved samme universitet.

Det bør også nevnes at flere norske antropologer på 1980-tallet ble engasjert i forskning og rådgivning knyttet til det som i dag kalles «global helse». Benedicte Ingstad var en viktig pioner på dette området, med sin bakgrunn bl.a. fra feltarbeid i Botswana. Hun ble den første norske professor i medisinsk antropologi, men andre fulgte i hennes fotspor, både i Oslo og Bergen (bl.a. Sidsel Roalkvam, Liv Haram, Astrid Blystad og Ole Bjørn Rekdal).

Da det oppsto nye institusjoner i Oslo på slutten av perioden, var flere antropologer posisjonert for viktige oppgaver. Kristi Anne Stølen var med fra starten da Senter for utvikling og miljø (SUM) ble etablert i 1990, og hun ble etter hvert senterleder, avløst av Sidsel Roalkvam; Fafo etablerte en internasjonal avdeling som markerte seg sterkt med survey-studier som spesiell nisje og med bl.a. antropologene Jon Pedersen og Jon Hanssen-Bauer som forskere; ved Senter for menneskerettigheter var Stener Ekern og Kjetil Tronvoll viktige medarbeidere; og antropologer har også senere gjort inntog både på PRIO og Nupi.

En beretning om norsk utviklingsantropologi må også inkludere det fremragende og prisbelønte filmmiljøet som oppsto, først rundt Lisbet Holtedahl og senere Trond Waage i Tromsø, og med Frode Storås som krumtapp i Bergen. Gjennom sine mange filmproduksjoner har dette miljøet grepet fatt i og presentert utviklingsproblemer av mange slag for et større publikum.

PÅVIRKNINGSKRAFT

Ifølge Erik Berg hadde sosialantropologene «betydelig påvirkningskraft både i planleggingen, men også i gjennomføringen av landsbygdutviklingstiltakene i Zambia og Kenya (senere i Botswana og Tanzania) (sitert i Kjerland, 1999: 342), og da det i 1978 ble nedfelt at evaluering skulle være en del av «bistandssystemet», ble dette en viktig pådriver til økt bruk av både antropologer og andre fagpersoner (Berg i Kjerland, 1999: 342).

This article is downloaded from www.idunn.no. © 2018 Author(s).
This is an open access article distributed under the terms of the Creative Commons CC-BY-NC 4.0 License (http://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/).

Det er vanskelig å vurdere hva slags innflytelse norske antropologer i perioden fra 1975 til henimot slutten av 1980-tallet hadde på planlegging og gjennomføring av utviklingstiltak. Selv om vi som samfunnsvitere kanskje kan ha en følelse av at vår ekspertise og råd ikke teller så mye når det kommer til stykket, er det nok slik at mye anvendelse av sosialantropologisk og annen kunnskap egentlig er nokså skjult, fordi den av ulike grunner ikke blir oppfattet som anvendt selv om den brukes stykkevis eller tidvis, og gjerne av folk som ikke vet eller anerkjenner at de bruker den.

Jeg tror Erik Berg har rett i at innflytelsen var størst på implementeringen av noen av landsbygdutviklingsprogrammene og lokale programmer av lignende natur, mens evalueringer har en tendens til å dokumentere eventuell mislykkethet etter at det er for sent å gjøre noe og brukes for øvrig dårlig av de fleste bistandsorganisasjoner. Problemene er sammensatte. Bistandsbyråkratene har ofte manglet både vilje og evne til å hente inn og bruke den kunnskapen som forskere produserer; og forskere har ikke alltid vært i tilstrekkelig stand til å se seg selv og sitt arbeid i en større policy-kontekst. Jeg tror for øvrig det er rimelig å hevde at antropologer med tilhold på CMI, med lengre uteopphold i viktige land for norsk bistand og med nærhet til den politisk-administrative sammenhengen bistand alltid inngår i, trolig har hatt mer innflytelse enn de fleste andre norske kolleger. Ellers har det trolig alltid vært større gjennomslag for antropologiske perspektiver i utenlandske organisasjoner som svenske Sida eller britiske DFID, som flere norske antropologer har hatt oppdrag for (f.eks. Inge Tvedten og Aud Talle)

På slutten av perioden ble Arne Martin Klausen på en måte «rehabilitert», da han ble spurt om å bistå Utenriksdepartementet med å utforme en slags manual for planlegging med sterkere hensyntagen til de sosiokulturelle parametre (Klausen, 1987). Dette kom i tillegg til noen små-oppdrag i Zambia og Tanzania, noe som får Kjerland til å påstå at Klausen var det nærmeste vi kommer en «government anthropologist» (Kjerland, 1999: 345).

Klausen var neppe glad for en slik merkelapp. Han var i mange år en kritiker av norsk u-hjelp selv om han var en skattet foreleser for fredskorpsdeltakere. I egne øyne, slik det kommer fram i hans selvbiografi, hadde han liten innflytelse på retning og innhold i bistanden (Klausen, 1999: 227). Oppdraget knyttet til den «sosio-kulturelle dimensjon» var på mange måter et isolert arbeid som dessverre hadde liten påvirkningskraft (Klausen, 1993: 226). Det gjorde heller ikke oppfølgeren fokusert på empiriske eksempler i Afrika, et oppdrag satt ut til Senter for utviklingsstudier ved Universitetet i Bergen (Sørbø et al., 1990). Mens det er riktig at bevilgningene til kulturtiltak gikk opp, var Klausens poeng hele tiden at kultur dreide seg om mer enn tradisjonelle kulturuttrykk, enten det dreide seg om renoveringen av gamlebyen i Sana'a (Jemen) eller byggingen av biblioteket i Alexandria (Egypt), som begge er eksempler på norskstøttede kulturprosjekter.

Det hører med til historien at norske antropologer i hele denne perioden leverte flere kritiske bidrag til debatten om utviklingshjelp i ulike sammenhenger. Seminaret på Gran er ett eksempel (Melhuus & Klausen, 1983), boken som Thomas Hylland Eriksen redigerte om kulturdimensjonen i bistandsarbeidet et annet (Eriksen, 1989). Antropologer har også vært opptatt av å studere ulike sider av bistandssystemet, et tema som det bl.a. nå arbeides med på Nupi (Jon Harald Sande Lie).

This article is downloaded from www.idunn.no. © 2018 Author(s).
This is an open access article distributed under the terms of the Creative Commons CC-BY-NC 4.0 License (http://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/).

Idunn
Nordiske tidsskrifter på nett

PÅ SIDELINJEN IGJEN

Når antropologene som faggruppe aldri ble toneangivende i bistanden, skyldes det særlig to forhold.

For det første skjedde det et nytt paradigmeskifte på midten av 1980-tallet, forsterket etter Berlinmurens fall i 1989. Det ble nå lagt vekt på «enabling environment» og «getting politics right». «Small is not only beautiful but also fragile and remains insignificant unless empowered to grow stronger», skrev Göran Hydén (1994: 33). Institusjoners rolle ble vektlagt og etter slutten på den kalde krigen begynte donorene å prioritere demokratisering, menneskerettigheter, godt styresett og politikk mer generelt. Statsviterne som inntil da hadde vært marginale, kom for alvor på banen, og har vel på mange måter falsifisert Hydéns hypotese om paradigmeskifter hvert tiår, selv om økonomene fortsatt kontrollerer Det internasjonale pengefondet, Verdensbanken og de regionale bankene.

Dette skiftet har ført til redusert etterspørsel på antropologisk kompetanse. For å si det enkelt: Det meste av den statlige bistanden går i dag til hovedstedene i form av store programpakker, multilaterale fond og institusjonsstøtte. Det er slutt på Norad-drevne utviklingsprosjekter på landsbygda – det er bare frivillige organisasjoner der, og de har verken råd eller lyst til å bruke dyre antropologer som konsulenter. Selv om det etter hvert er en del antropologer i Norad og Utenriksdepartementet, trenger saksbehandlere ikke vite noe særlig om nuere og dinkaer i Sør-Sudan, om pashtuner og tajiker i Afghanistan, eller om turkanere eller maasaier i Kenya for å jobbe der. Slik kunnskap gir iallfall ikke særlig grunnlag for opprykk.

For det andre har mange kolleger hatt et distansert forhold til anvendt forskning, ikke minst om utviklingsproblemer. De finner det vanskelig å se antropologisk forskning brukt som redskap for planlagte intervensjoner, dels fordi de ser politiske problemer, moralske og etiske dilemma knyttet til slik aktivitet, dels fordi mange mener at antropologien som en «inquisitive, challenging, uncomfortable discipline», som Raymond Firth formulerte det (1981: 200), ikke lett kan anvendes på praktiske problemer. I tillegg kommer, som nevnt ovenfor, at det sjelden har vært mulig å få anerkjennelse for betydningen av lengre feltarbeid i sammenheng med oppdragsorienterte prosjekter.

Disse problemstillingene er ikke særnorske, men går helt tilbake til tiden da Malinowski mente at vi burde engasjere oss aktivt som rådgivere for koloniadministratorene i Afrika mens Evans-Pritchard, som selv hadde gitt kolonimakten viktig kunnskap om nuere og andre grupper i Sør-Sudan, argumenterte for at vi burde gjøre det motsatte og distansere oss fra den besudlede policy-verden og et «anvendt» engasjement (Grillo, 2002).

Ifølge Hylland Eriksen mener også mange antropologer at det er greit å være på sidelinjen. Vi har ofte vært opptatt av intern identitetspolitikk og av å opprettholde grenser til andre fag; og vi har så mye å fortelle hverandre at vi glemmer å invitere andre med i samtalen, og har heller ikke tid til å være med i andres samtaler (Eriksen, 2010). Så skjedde også det tilsynelatende paradoksale at mens Berlinmuren falt og «verden» ble opptatt av demokrati og menneskerettigheter, gikk store deler av akademisk antropologi inn i en innadvendt post-modernistisk fase, som i andres øyne – også for dem som forvaltet bistanden – gjorde faget mindre relevant og anvendelig.

Selv om denne utviklingen fikk konsekvenser i form av en slags selvpålagt marginalisering, og selv om det er en overdrivelse å si at norske antropologer førte en «kamp» for å bli

This article is downloaded from www.idunn.no. © 2018 Author(s).
This is an open access article distributed under the terms of the Creative Commons CC-BY-NC 4.0 License (http://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/).

hørt og brukt, var tiåret fra 1975 til 1985 preget av betydelig forskningsaktivitet og vi fikk miljøer og engasjementer som dannet grunnlaget for den andre fortellingen, mindre opptatt av kampen for å bli hørt og brukt enn av metodiske og teoretiske forutsetninger for antropologiens anvendelighet.

ANVENDELIG FORSKNING: TEORETISKE OG METODISKE UTFORDRINGER

Jeg begynte å studere sosialantropologi i 1968. Instituttet i Bergen var da så lite at vi 18 grunnfagsstudenter kom tett på miljøet og ble ofte eksponert for diskusjoner om anvendt forskning. Dette skyldes ikke minst tilstedeværelsen av personer som Ottar Brox og Gunnar Håland, i tillegg til Fredrik Barth.

Dette var tiden for «stensiler», artikler eller foredrag som ofte var skrevet for hånd, maskinskrevet av en sekretær og deretter satt i sirkulasjon, gjerne i uformelle nettverk. Noen av dem ble aldri publisert, men fikk allikevel betydelig innflytelse. I Bergen gjaldt det særlig en «disposisjon til en artikkel» av Ottar Brox med tittelen «Generativ Planlegging» (1971) og et foredrag Barth holdt på et UNESCO-seminar i 1970 med tittelen «Sociological aspects of integrated surveys for river basin development». Noen av oss har fortsatt gulnede kopier av disse to stensilene.

Ottar Brox kom til instituttet i Bergen etter studier i Oslo og på Ås og et forskningsopphold på Universitetet i Newfoundland, og ble etter noen år amanuensis i regionalvitenskap. I 1970 tok han en doktorgrad i bygdesosiologi ved Norges landbrukshøyskole. Han var allerede kjent for sin bok om utviklingen i Nord-Norge (Brox, 1966) og ble senere (1972) professor ved det ny-etablerte Universitetet i Tromsø.

Selv om han ikke selv hadde formell utdannelse i antropologi, skrev Brox for noen år siden at «det jeg kan av forskerhåndverk har jeg lært av sosialantropologer – slik faget ble praktisert og undervist i Bergen på 1960-tallet» (Brox, 2013: 93). I en bok han skrev med tittelen *Praktisk Samfunnsvitenskap* er det referanser til sju av Barths teoretiske arbeider (Brox, 1991).

Når Brox tok til orde for «generativ planlegging» i motsetning til «mønsterplanlegging», baserte han for en stor del argumentet på Barths tanker om at for å kunne planlegge, må vi først forstå de prosesser som skaper og vedlikeholder det mønster vi vil endre. Vi bør utvikle mål gjennom analyse av beslutningsenheters faktiske tilpasning istedenfor å fiksere et mønster fra starten av, som en så oppfatter som mål. Generativ planlegging blir dermed en læreprosess som også tar hensyn til prediksjonsproblemet i planlegging som Karl Popper hadde skrevet om.

Slike tanker har også følger for hvordan vi tenker på bruk av forskning. Barth, Brox og Håland var alle opptatt av at samfunnsvitenskap måtte tilfredsstille visse krav for å være «anvendelig». Den må være beslutningsorientert og forklare samfunnsforhold med hjelp av kategorier som avdekker handlingsmuligheter. Hvis vi blir spurt av Finnmark fylke om å finne ut hvordan tallet på unge mennesker som flytter derfra kan reduseres, skrev Brox,

> gir du oppdragsgiveren steiner for brød om det du finner er korrelasjon mellom prosenten av ungdom som ikke flytter bort og innslaget av stemmeberettigede ved sametingsvalg i kommunen, eller at det er de med best karakter som forsvinner. For etnisitet eller IQ er ikke variabler som fylkesmyndighetene

This article is downloaded from www.idunn.no. © 2018 Author(s).
This is an open access article distributed under the terms of the Creative Commons CC-BY-NC 4.0 License (http://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/).

> kan gjøre noe med. Derimot kunne de kanskje ha stor nytte av ditt arbeid om du kan påvise effekten av variasjon mellom kommuner i den lokale fiskeripolitikken (Brox, 2013: 92).

Dette innebærer at for at samfunnsvitenskapene skal være anvendbare, må vi bygge modeller der vi prøver å spore konsekvensene av alternative intervensjoner og komme opp med eksplisitte utsagn om forholdet mellom intervensjoner og beslutninger/adferd til identifiserte aktører. Dette betyr igjen at vi trenger konseptuelle modeller som gjør det mulig å dedusere sannsynlig adferd av spesifikke empiriske forhold. Jo mer antropologens metodologi tar form av simuleringsmodeller, skrev Barth, dess mer adekvat vil analysen bli (Barth, 1970).

Antropologenes viktigste bidrag er heller ikke å fortelle andre (planleggere, lokalbefolkninger) hva de skal gjøre, men å begrense feilmarginen i planlegging og gjennomføring av prosjekter ved å komme opp med hva vi ikke kan eller bør gjøre (Håland, 1982: 25). Vi kan ikke konstruere lykke, men vi kan lett kjenne igjen og identifisere det motsatte, misere eller ulykke, det som bør reduseres eller elimineres (Brox, 2013: 91).

Et annet viktig poeng som både Brox og Håland var opptatt av, var at anvendelig forskning ikke er avhengig av at du har en oppdragsgiver, og hvis vi har en oppdragsgiver, fins det alltid andre med legitime interesser i saksfeltet. Vårt «anvendte» prosjekt kan få viktige konsekvenser om det vi finner ut når fram til å bli en del av den opplyste allmennhetens virkelighetsoppfatning, selv om oppdragsgiveren skulle være uinteressert (Brox, 2013: 92).

Når Barth i brev til Kjerland skrev at det var en viktig nyanseforskjell mellom hans og Arne Martin Klausens perspektiv, er dette sannsynligvis noe av bakgrunnen. Barth mente at den kulturelle dimensjon, som Klausen skrev mest om knyttet til bistand, ikke er «alfa og omega for fagets anvendbarhet» (Kjerland, 1999: 344). Han mente også at hvis våre kunnskaper ikke ble brukt, så kunne det faktisk også skyldes at våre modeller var ufullstendige og utilstrekkelige (Barth, 1981: 10).

MIKRO-MAKRO-DIMENSJONEN

Når Brox studerte fiskerbønder og lokalsamfunn i Nord-Norge eller framveksten av dualøkonomier på Newfoundland (Brox, 1972), knyttet han alltid utviklingen på lokalt plan til statlig politikk, bredere næringsutvikling eller internasjonale forhold.

Barth anerkjente også tidlig at vi måtte bli bedre til å håndtere skala-sammenhenger, ikke minst i anvendt forskning der vi ofte blir spurt om å identifisere mulige inntak for intervensjon. Mens vi som antropologer kanskje instinktivt vil lete etter lokale forhold som kan eller bør endres, er det ofte slik at de utslagsgivende tiltak må gjøres andre steder, enten det er i Khartoum eller Nairobi eller for den saks skyld i Washington eller New York.

I sitt UNESCO-foredrag skriver Barth at antropologer må studere både mikro- og makro-fenomener: «on the one hand to show how the actions of persons and households are constrained by gross institutional forms and local circumstances, on the other how these actions feed back on those forms and change them» (Barth, 1970: 3). Bare hvis vi forstår sammenhengene mellom mikro- og makro-nivå, kan vi nå utviklingsmål.

Den empiriske verden vi ble eksponert for i Sudan kan tjene som eksempel.

På 1970- og 1980-tallet var det frykt for at store deler av Sudans savannebelte ble utsatt for økologisk forverring, kanskje til og med forørkning, og at dette kunne lede til en økning i tal-

This article is downloaded from www.idunn.no. © 2018 Author(s).
This is an open access article distributed under the terms of the Creative Commons CC-BY-NC 4.0 License (http://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/).

let på ressursbaserte konflikter. Det meste av vår forskning viste imidlertid at flere «ressurskonflikter» ikke var basert på ressurs-knapphet og ledet ikke nødvendigvis til degradering av ressursgrunnlaget. De var snarere politiske i sin natur og måtte forståes i en større sammenheng. Konflikter brøt stadig oftere ut over tilgang til jord eller beiter og flere steder ble de forverret av at folk mistet sine tradisjonelle rettigheter på grunn av regjeringers forsøk på å modernisere landbruket. Dette førte til større fattigdom, befolkninger måtte forflyttes og pastoralister fikk sine beiteområder redusert, men det førte også til politisk mobilisering og alvorlige konflikter og når konflikter brøt ut, hadde de en tendens til å bli tolket som etniske eller som stamme-konflikter og var ofte knyttet opp til andre typer konflikter og eskalerte. Etter hvert ble det også stadig klarere at kriger og konflikter var del av et mønster der staten spilte en sentral rolle, som redskap for spesielle interessegrupper. Det ble også etter hvert viktig å forstå hvordan det internasjonale samfunns engasjement i Sudan påvirket lokalt liv, f.eks. i Darfur etter at arrestordren på Sudans president medførte at viktige rettsspørsmål ble overført til Den internasjonale domstol i Haag istedenfor å la lokale rettsmekanismer fungere; eller hvordan den forenklede internasjonale diskursen om Darfur demoniserte arabiske grupper, også dem som hadde prøvd å holde seg unna volden (Sørbø & Ahmed, 2013).

Eldar Bråten skrev i 2015 en artikkel som er kritisk til at norsk antropologi, i et forsøk på å være «tidsriktig», har brutt med det han kaller «den realistiske grunnposisjonen i klassisk norsk sosialantropologi» eller norsk «gråsteinsantropologi» i Fredrik Barths tradisjon. Norsk antropologi, skriver Bråten, videreutvikles uten referanse til den mest teoriaktive perioden i den nasjonale faghistorien (Bråten, 2015).

Reidar Grønhaug spilte en viktig rolle i denne perioden. Det var Grønhaug som begynte å arbeide seriøst med skalabegrepet i bergensmiljøet. Skala i et sosialt system er mål på kompleksitet. Sett fra et aktørperspektiv er skala et mål på hvor langt han eller hun kan nå i sine nettverk. Grønhaug skrev også om sosiale felt, samhandlingssystemer som er avgrenset, ikke fordi kommunikasjonen avtar, men ved at samhandlingen gjør det (Grønhaug, 1978). Substansielt handler det om å forstå hvordan aktørers handlinger kjedes sammen i mer eller mindre stabile sosiale felt og hvordan ulike sosiale felt relaterer til hverandre i sosiale formasjoner. For dette utviklet Grønhaug et begrepsapparat, men også en metodologi, som kan anvendes i mange ulike sammenhenger, nær beslektet med Vaydas konstruksjon av årsakskjeder ved hjelp av «progressiv kontekstualisering» (Vayda, 1983).

NYE ROLLER?

Mye av det jeg har skrevet virker nok ganske fremmed for yngre generasjoner av norske antropologer. I dag er det lite sannsynlig at Norad vil gi støtte til antropologisk forskning av den type som ble utført i Sudan og Kenya, med vekt på analyse av forholdet mellom ulike produksjonssystemer og av livsvilkår mer generelt i ganske store regioner. Det er også fortsatt vanskelig å få gjennomslag for feltarbeid av tilstrekkelig varighet som del av utviklingsprosjekter. Det er større sjanse for gjennomslag andre steder, f.eks. i Verdensbanken, Sida eller DFID. Inge Tvedtens flerårige deltakelse i det Sida-støttede prosjektet *Reality Checks Mozambique* er et godt eksempel på dette (Tvedten, 2018).

Samtidig ser vi at en stadig større del av norsk og internasjonal bistand går til såkalte «skjøre» og konfliktfylte stater, enten det er Afghanistan, Sør-Sudan, Somalia eller de pales-

This article is downloaded from www.idunn.no. © 2018 Author(s).
This is an open access article distributed under the terms of the Creative Commons CC-BY-NC 4.0 License (http://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/).

tinske områdene. Legger vi til den humanitære bistanden, blir dette en overveldende del av bistanden som også i økende grad nå er underlagt og styres av utenrikspolitikken selv om retorikken kan være annerledes.

Det er liten tvil om at denne utviklingen har skapt behov for etnografisk kompetanse, særlig analyse av interavhengigheter mellom hva som foregår på lokal-plan og i en større makropolitisk eller makroøkonomisk sammenheng. Det inkluderer etnografiske tilnærminger for å forstå de mange intrikate konfliktene som nå preger et stort belte av land fra Nigeria i vest til Pakistan i øst. Dette er områder der internasjonale fredsbestrebelser stort sett har mislyktes. Det har vært liten oppmerksomhet rundt hvordan konflikter på ulike nivå henger sammen, særlig hvordan konflikter som i utgangspunktet kan være veldig lokale etter hvert absorberes av og vikles inn i større makropolitiske konflikter på innfløkte måter, ofte på tvers av internasjonale grenser. Dette er store spørsmål i land som Sør-Sudan, Kongo, Somalia og Afghanistan. Nå er det blitt essensielt å kunne noe om nuere og dinka eller tajiker og pashtuner for å ta gode beslutninger om anvendelse av norske og internasjonale bistandsmidler, men også om vår utenrikspolitikk mer generelt. Fredrik Barths siste bok om Afghanistan var ikke hans beste, men han fikk vist betydningen av kunnskap av den type vårt fag forvalter (Barth, 2008).

Kjetil Tronvoll (Etiopia-Eritrea) og Are Knudsen (Libanon, Palestina) er blant de relativt få norske antropologene som over lengre tid har levert viktige bidrag om komplekse konfliktsystemer (se også Sørbø, 2017), men behovet for et antropologisk engasjement er også stort på andre områder som f.eks. internasjonal migrasjon, klimaendring og miljøødeleggelse. «Overheating»-prosjektet ledet av Thomas Hylland Eriksen, eller Edvard Hvidings utenriks- og klimapolitiske engasjement på vegne av mange småstater i Stillehavet (Eriksen, 2016; Hviding, 2016) viser hvor påtrengende dette nå er. En større satsing i slike retninger medfører at vi må kunne gå inn i nye roller og i dialog med andre fag. Vi burde være de beste til å formidle samtaler over grensene mellom fag og stille spørsmål ved kategorier og oppfatninger som andre ofte tar for gitt.

Når dette er sagt, er det fortsatt ennå antropologiens evne til å se på saker og ting med friske øyne og fra uventede vinkler som vil forbli vår primære styrke, men som Hylland Eriksen har skrevet, må vi legge fra oss myten om at vi er så enestående. Den hjalp oss i vår interne identitetspolitikk i det forrige århundre, men skapte grenser som i dag lett har den konsekvens at vi underselger oss i forhold til utenverdenen og taper innflytelse (Eriksen, 2010).

SLUTTORD

Både Arne Martin Klausen og Fredrik Barth ivret for en større antropologisk deltakelse i bistandsarbeidet. De utfylte hverandre på mange måter. Som utgangspunkt hadde de begge en tydelig disiplinforankring og vektla kunnskap som det dessverre ikke ble tatt tilstrekkelig hensyn til i norsk og annen bistandsforvaltning. De fikk derfor lite gehør, men var også begge travelt opptatt på mange andre fronter.

Etter hvert vokste det fram en betydelig underskog av rekrutter som kom til å sette sitt preg på forholdet mellom antropologi og utvikling selv om antropologene aldri fikk samme posisjon som økonomer eller statsvitere. Vi er nå inne i en periode preget av en

This article is downloaded from www.idunn.no. © 2018 Author(s).
This is an open access article distributed under the terms of the Creative Commons CC-BY-NC 4.0 License (http://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/).

rekke globale problemer der behovet for antropologisk kompetanse vil bli stadig større, men hvis vi ønsker å engasjere oss enda mer i å påvirke utviklingen, må vi både skape nye roller og utvikle våre modeller. Vi må spesielt øke samarbeidet med andre fag, slik at vi bedre kan forfølge årsakskjeder på tvers av fag; og vi må bli bedre på mikro-makro-analyse, der vi kan følge prosesser innen og mellom regioner, økologiske soner eller ulike økonomiske aktiviteter, eller studere «nedslag» av ulike globaliseringsprosesser.

REFERANSER

Barth, F. (1961). *Nomads of South Persia. The Basseri Tribe of the Khamseh Confederacy*. Oslo: Universitetsforlaget.

Barth, F. (1967a). *Human Resources: Social and Cultural Features of The Jebel Marra Project Area*, Bergen Occasional Papers in Social Anthropology No. 1. Bergen: University of Bergen.

Barth, F. (1967b). Economic Spheres in Darfur. I R. Firth (Red.): *Themes in economic anthropology*, (s.149–174). ASA Monographs 6. London: Tavistock.

Barth, F. (1968). Muligheter og begrensninger i anvendelsen av sosialantropologi på utviklingsproblemene. *Tidsskrift for samfunnsforskning 9*(2): s.311–325.

Barth, F. (1970). Sociological aspects of integrated surveys for river basin development. *Presentation at 4th International Seminar, ITC-UNESCO Centre for Integrated Surveys*.

Barth F. (Red.) (1978). *Scale and Social Organization*. Oslo: Norwegian University Press.

Barth, F. (1981). Introduction. I *Process and form in social life. Selected essays of Fredrik Barth: Volume I*. London: Routledge & Kegan Paul.

Barth, F, (2008). *Afghanistan og Taliban*. Oslo: Pax.

Bringa, T. & Bendixsen, S. (Red.) (2016). *Engaged Anthropology: Views from Scandinavia*. New York: Palgrave.

Broch-Due, V. (1985). *From Herds to Fish and from Fish to Food Aid: the Impact of Development on the Fishing Population along the Western Shores of Lake Turkana, Kenya*. Oslo: Norad.

Broch-Due, V. & Storaas. F. (1983). *«The Fields of the Foe». Factors Constraining Agricultural Outputs and Farmers' Capacity for Participation. A Socio-Anthropological Case Study of Household Economy among the Inhabitants on Katilu Irrigation Scheme*. Oslo: Norad.

Brox, O. (1966). *Hva skjer i Nord-Norge?* Oslo: Pax.

Brox, O. (1971). *Generativ planlegging*. Stensil, Institutt for sosialantropologi, Universitetet i Bergen.

Brox, O. (1972). *Newfoundland Fishermen in the Age of Industry. A Sociology of Economic Dualism*. St. Johns, Newfoundland: ISER Books.

Brox, O. (1991). *Praktisk samfunnsvitenskap*. Oslo: Universitetsforlaget.

Brox, O. (2013). Fra «anvendt» til anvendelig forskning? *Tidsskrift for samfunnsforskning 54*(1), 91–101.

Bråten, E. (2015). Spørsmål om «ontology» – Momenter til en realistisk antropologi. *Norsk antropologisk tidsskrift 25*(2), s.162–176.

Eriksen, T.H. (Red.) (1989). *Hvor mange hvite elefanter? Om kulturdimensjonen i bistandsarbeidet*. Oslo: Ad Notam.

Eriksen, T.H. (2010). Perilous Identity Politics, the Loss of the Primitive, and an Anthropology that Matters: Some Reflections about Anthropology in the New Century. I R. Costa, S. Rizvi, & A. Santos (Red.). *Making Sense of the Global: Anthropological Perspectives on Interconnections and Processes*, (s. 11–28). Newcastle upon Tyne: Cambridge Scholars Publishing.

Eriksen, T. H. (2016). *Overheating: An Anthropology of Accelerated Change*. London: Pluto Press.

Firth, R. (1981). Engagement and Detachment. Reflections on Applying Social Anthropology to Social Affairs. *Human Organization 40*(3), s.193–201.

This article is downloaded from www.idunn.no. © 2018 Author(s).
This is an open access article distributed under the terms of the Creative Commons CC-BY-NC 4.0 License (http://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/).

Idunn
Nordiske tidsskrifter på nett

Grillo, R. (2002). Anthropologists and development I V. Desai & R. B. Potter (Red.). *The Companion to Development Studies*, (s. 54–58). London: Edward Arnold.

Grønhaug, R. (1978). Scale as a variable in analysis – fields in social organization in Herat, Northwest Afghanistan. I F. Barth (Red.). *Scale and Social Organization*, (s. 78–121). Oslo: Universitetsforlaget.

Haaland, G. (1982). *Problems of Savannah Development. The Sudan Case*. Bergen Occasional Papers in Social Anthropology No. 19. Bergen: Institutt for sosialantropologi, Universitetet i Bergen.

Henriksen, G. (1974). *Economic Growth and Ecological Balance. Problems of development in Turkana, North-Western Kenya*. Bergen Occasional Papers in Social Anthropology No.11. Bergen: Department of Social Anthropology, University of Bergen.

Howell, S. (2010). Norwegian Academic Anthropologists in Public Spaces. *Current Anthropology 51*(52), S269–S277.

Hviding, E. (2016). Europe and the Pacific. Engaging Anthropology in EU Policy-Making and Development Cooperation. I S. Bendixsen & T. Bringa (Red.). *Engaged Anthropology. Views from Scandinavia*, (s. 147–166). New York: Palgrave.

Hydén, G. (1994). Shifting Perspectives on Development. Implications for Research. I M. Masst, T. Eriksen, T. H. & Helle-Valle, J. (Red.). *State and Locality. Proceedings of the NFU Annual Conference 1993*. Oslo: Norsk Forening for Utviklingsforskning (NFU) og Senter for Utvikling og miljø (SUM).

Kjerland, K.A. (1999). Kampen for å bli hørt og brukt: forholdet mellom antropologene og den norske utviklingshjelpen frem til 1987. *Historisk Tidsskrift 78*(3), s.322–346.

Klausen, A. M. (1968). *Kerala Fishermen and the Indo-Norwegian Pilot Project*. Oslo: Universitetsforlaget.

Klausen, A. M. (1987). *Sosio-kulturelle forhold i bistanden*. Evaluation Report 2.87. Norad: Oslo.

Klausen, A. M. (1999). *Et liv i kulturkollisjon*. Oslo: Aschehoug.

Manger, L. med H. Abdel Ati, S. Harir, K. Krzywinski & O. R. Vetås (1996). *Survival on Meagre Resources: Hadendowa Pastoralism in the Red Sea Hills*. Uppsala: Nordiska Afrikainstitutet.

Melhuus, M. & Klausen, A. M. (Red.). (1982). *Sosialantropologers rolle i bistandsarbeid*. Oslo Occasional Papers in Social Anthropology, No. 7. Oslo, Institutt for sosialantropologi, Universitetet i Oslo.

Sørbø, G.M., Skjønsberg, E. & Okumu, J. (1985). *Norad in Turkana*. Oslo: Norad.

Sørbø, G.M., Ahmed, A.G.M., El-Din El-Shazali Ibrahim, S. & Bråten, E. (1990). *Socio-Cultural Conditions of Relevance to Development Assistance*. Evalueringsrapport nr.6, Oslo: Norad.

Sørbø, G.M. (2017). Kriser og kriger – er det bruk for oss nå? *Norsk Antropologisk Tidsskrift 28*(1), s.10–19.

Sørbø, G.M. & Ahmed, A.G.M. (Red.) (2013b). *Sudan Divided: Continuing Conflict in a Contested State*. New York: Palgrave MacMillan.

Talle, A. (2010). *Kulturens makt: Kvinnelig omskjæring som tradisjon og tabu*. Oslo: Cappelen Damm, Høyskoleforlaget.

Tvedt, T. (2017). *Det internasjonale gjennombruddet*. Oslo: Dreyers forlag.

Tvedten, I. (2018). Commissioned Anthropology. Hentet fra: http://publicanthropologist.cmi.no/2018/03/22/commissioned-anthropology

Vayda, A.P. (1983). Progressive contextualization: Methods for research in human ecology. *Human Ecology 11*(3), 265–281.

This article is downloaded from www.idunn.no. © 2018 Author(s).
This is an open access article distributed under the terms of the Creative Commons CC-BY-NC 4.0 License (http://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/).

Idunn
Nordiske tidsskrifter på nett